

представники владних структур, земства та урядові особи. Проте з початком першої світової війни в кооперативному русі почали активно діяти представники політичних партій, котрі намагалися всілякими засобами штовхнути кооперацію на шлях політичної боротьби. На підтвердження цієї тези В. М. Половець вперше наводить документи Чернігівського жандармського управління, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві України в місті Києві.

Важливо, що автор монографії «Кооперативний рух в Лівобережній Україні (1861—1917 рр.)» приділив значну увагу бібліографії з даного питання. Біля 200 літературних та архівних джерел, використаних В. М. Половцем, в майбутньому можуть скласти науково-допоміжний покажчик за темою монографії, яка відкриває шлях наступним дослідникам.

Бо проблема кооперативного руху в Україні дійсно багатопланова малодосліджена і цікава.

Людмила СТУДЬОНОВА

«СКАРБНИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»

Таку назву має збірка матеріалів ювілейної наукової конференції, присвячена 100-річчю Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського. У книзі подаються поновлені документи з історії музею українських старожитностей, розкриваються багатющі фонди та зібрання музею, висвітлюються маловідомі сторінки історії музейної справи на Чернігівщині. Низка розвідок присвячена найбільш цікавим експонатам і колекціям, що зберігаються у музейних закладах краю.

Початок розвитку музейної справи на Чернігівщині відноситься до 1895 року, коли Чернігівський губернатор Є. К. Андрієвський розгорнув активну роботу по створенню архівної комісії, яка повинна була мати при собі архів, бібліотеку та історичний музей. Справа набула широкого розголосу в губернії. Офіційною датою відкриття губернської вченої архівної комісії та історичного музею вважається 14 листопада (за старим стилем) 1896 року, про що оголосили «Черниговские губернские ведомости».

Сьогодні Чернігівський історичний музей є крупним музеєм-закладом, який збирає, зберігає, вивчає і популяризує пам'ятки матеріальної і духовної культури українського народу, досліджує історію рідного краю, веде велику науково-дослідну роботу, виконує функції обласного методичного центру з проблем музеєзнавства і охорони нерухомих пам'яток історії, археології, монументального мистецтва. Фонди музею нараховують понад 150 тис. одиниць збереження. Щорічно він приймає 150 тис. відвідувачів, обслуговує значну кількість дослідників, краєзнавців.

Серед авторів збірки прицівники музею А. І. Неділя, С. О. Половникова, І. М. Ситий, В. В. Зайченко, В. Г. Мудрицька, Л. О. Майборода та ін. Дуже цікаві матеріали подаються у розвідках співробітників Чернігівського літературно-меморіального музею М. М. Коцюбинського М. І. Москаленко «М. М. Коцюбинський і музей українських старожитностей В. В. Тарновського» та Л. І. Зеленської «Спогади Ганни Барвінок про В. В. Тарновського та його музей (із епістолярної спадщини письменниці)».

Багато матеріалів на конференцію представили науковці ЧДП ім. Т. Г. Шевченка. Це — розвідки В. В. Ткаченка «Музеї Чернігівщини в історико-краєзнавчому русі 20—30-х років», О. Б. Коваленка та В. В. Ткаченка «Нововиявлені документи з історії музею українських

старожитностей ім. В. В. Тарновського», А. А. Гапієнка та О. Б. Коваленка «Забутий музейний заклад старого Чернігова». Мова йде про існування в Чернігові 1914—1918 рр. Природничо-історичного сільсько-господарсь і кустарного музею. Створено було цей музей з ініціативи та на кошти Чернігівського губерньського земства.

Чимало цікавих публікацій можна знайти у збірнику і з історії музеїв Чернігівщини: Новгород-Сіверського, Бахмацького, Корюківського історико-краєзнавчих музеїв, меморіального музею М. О. Щорса та ін.

Збірник «Скарбниця української культури» підготовлений до друку Чернігівським історичним музеєм ім. В. В. Тарновського та сектором польової археології інституту української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України.

Книга стане у пригоді науковим працівникам, викладачам, учителям, краєзнавцям, усім, хто вивчає українську історію та культуру.

Ірина КАГАНОВА.

ВІРА — СИЛА, ЯКУ НЕ ЗДОЛАТИ НІКОМУ

Перша половина XIII сторіччя. На роздіблену Київську Русь з азіатських степів насувалась монголо-татарська навала. Як свідчить літопис, «по гневу божиему за умножение грехов наших, было нашествие поганых татар на землю христианскую». Чернігово-Сіверська земля, ослаблена усобицями, чварами між князями, не могла дати рішучу відсіч противникові. 18 жовтня 1239 року загарбникам вдалось завдяки безперервному приступу проникнути у Чернігів.

Подія, яка сталася у 1246 році в Золотій Орді, була нечуваною, неймовірною: чернігівський князь Михайло Всеволодович, викликаний у Золоту Орду, відмовився виконати ординський ритуал: вклонитися «кущу, ідолам, вогню, сонцю».

Рік 1996 став 750-ю річницею з дня смерті Михайла Чернігівського. Історія його життя відображена в літописах, сказаннях, житіях. Але цілісне уявлення цієї події, опираючись на існуючу джерельну базу, вперше дає Сергій Павленко у книзі «КНЯЗЬ МИХАЙЛО ЧЕРНІГІВ-СЬКИЙ ТА ЙОГО ВИКЛИК ОРДИ». (Чернігів, 1996). Часова віддаленість від цієї неординарної події дозволяє по-різному освітлювати наміри князя Чернігівського. Сергій Павленко у своїй книзі-дослідженні претендує на повну реконструкцію картини діянь Михайла Всеволодовича.

Заслужений журналіст України, дослідник, відомий краєзнавець, автор книжок «Загибель Батурина» та «Опозиція на Чернігівщині» Сергій Павленко у своїй книзі розповідає про життєпис одного з відомих представників Ольговичів, вчинок-протест якого мав великий резонанс у другій половині XIII сторіччя серед поневолених монголами русичів.

Родовід Михайла Всеволодовича йде у глиб аж до князювання Ігоря. За літописними повідомленнями він був «мудрим», додержувався заповідей Божих. Мученицька загибель чернігівського князя показала, що незламна вірність Богу — ось порятунку, шлях до свободи. Ця загибель стала символом нескореної віри, цементуючої єдності русичів.

Що змусило Михайла Чернігівського приречено їхати до Батия на вірну смерть? Автор дослідження аналізує мотиви дій князя, приводить різноманітні документи, припущення дослідників і приходять до висновку, що родові зобов'язання зіграли вирішальну роль у від'їзді. Для православних тієї доби виконання ординських обрядів було рівноцінно